

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

สังคมศาสตร์ไทยจะ何去何从 ?

โดย

ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก

คำปราศรัยของนายกสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

เนื่องในการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2526

สมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย

จิตวิทยาไทยจะไปทางไหน ?

โดย

ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก

คำปราศรัยของนายกสมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย

เนื่องในการประชุมใหญ่สามัญประจำปี ๒๕๒๖

24 - 26 กรกฎาคม ๒๕๒๖

ชื่อหนังสือ   สังคมศาสตร์ไทยจะไปทางไหน ?
ผู้เขียน   ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก
ปีที่พิมพ์   กรกฎาคม 2526
จำนวนเล่ม   1,000 เล่ม
จำนวนหน้า   12 หน้า
ผู้จัดพิมพ์   สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
    ตู ๒๒. 5-84
    กรุงเทพมหานคร 10500
ผู้พิมพ์   เจ้าพระยาการพิมพ์
    554/4 ถนนนครสวรรค์
    กรุงเทพมหานคร 10300

เจ้าพระยาการพิมพ์ กรุงเทพมหานคร
เอกลักษณ์ของหนังสือวิชาการ

ChangeFusion

สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย

สังคมนศาสตร์ไทยจะไปทางไหน ?

เพื่อนสมาชิกและท่านผู้เกียรติที่เคารพ

เนื่องในวาระการประชุมใหญ่ประจำปี พ.ศ. 2526 ของสมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย ในนามของคณะกรรมการบริหาร ผมขอต้อนรับและขอบพระคุณท่านสมาชิกและท่านผู้เกียรติที่กรุณาให้ความสนใจมาร่วมรับรู้รับฟังถึงความเป็นไปของสมาคมฯ ท่านทั้งหลายคงจะยังจำกันได้ว่า ปี พ.ศ. 2525 ที่ผ่านมานเองเป็นปีของการเฉลิมฉลองศุภวาระครบรอบสองศตวรรษแห่งรัตนโกสินทร์ ในวงวิชาการก็ได้มีส่วนร่วม เป็นการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดและความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างกว้างขวาง ซึ่งถ้าหากจะได้นำมาประมวลศึกษาวิเคราะห์กันดูบ้าง ก็คงจะช่วยให้ได้เรียนรู้ถึงสถานะทางวิชาความรู้ของเราตามสมควร

อย่างน้อยยังจะได้รู้จักกันว่าใครเป็นใคร อยู่ที่ไหน และทำอะไร ซึ่งจะทำให้ความหมายอย่างยิ่งต่อความก้าวหน้าทางปัญญาความคิดของเรา ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป ด้วยความคิดคำนึงถึงสถานะทางวิชาความรู้เช่นว่านี้เอง ปี พ.ศ. 2526 นี้ จึงน่าจะถือเป็นวาระของการทบทวนและใคร่ครวญกันถึงทิศทางที่จะพึงเป็นไป จากที่ได้สัมผัสสังสรรค์กันมาในวงนักวิชาการ ผมค่อนข้างแน่ใจว่า เรามีต้นทุนพื้นฐานและพลังทางปัญญาความคิดพอที่จะทบทวนและใคร่ครวญ รวมทั้งสร้างสรรค์ให้บังเกิดผลจริงจักษ์ขึ้นได้ และเพื่อจุดประสงค์ข้อนี้ ผมขอถือโอกาสเสนอข้อคิดเห็นบางประการที่อาจเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมศาสตร์

ว่าด้วยวัตถุประสงค์และหลักการของสังคมศาสตร์

ก่อนอื่นใคร่ขอทำความเข้าใจเสียก่อนเป็นเบื้องต้นว่าการพูดถึงสังคมศาสตร์ไทยในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่า จะมีการแบ่งแยกกันได้ระหว่างวิชาการของไทยและที่ไม่ใช่ของไทย หลักความคิดและความหมายของสิ่งที่เรียกกันว่า “ศาสตร์” ในตัวเองย่อมเป็นปรากฏการณ์ศึกษาคิดค้นอันมีเกณฑ์และมาตรฐานสากล และความเป็นสากลที่ว่านี้ก็ไม่จำเป็นต้องหมายถึงเกณฑ์และมาตรฐานตะวันตกเสมอไป แม้ว่าโลกตะวันตกจะได้ชื่อว่าเป็นผู้บุกเบิกพรหมแดนของความรู้ศาสตร์ต่าง ๆ อันเป็นที่ยอมรับกันก็ตาม แต่ก็มีกฎเกณฑ์คิดและมาตรฐานหลายอย่างหลายประการ โดยเฉพาะในทางสังคมศาสตร์ที่อิงอยู่กับบริบทเฉพาะทางประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตก แล้วก็นำมาใช้อ้างอิงกันเป็นกฎสากลนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ และแม้กระทั่งประกอบเป็น

นโยบายสาธารณะสำหรับในอีกบริบทหนึ่งที่แตกต่างกันทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โลกวิชาการสังคมศาสตร์ของไทยต้องตกอยู่ภายใต้อาณานิคมทางปัญญามาเป็นเวลาช้านาน ยิ่งความสูญเสียสิ้นเปลืองอย่างอเนกอนันต์ไม่เพียงแต่ในด้านการศึกษเท่านั้น หากยังมีผลกระทบร้ายแรงต่อทรัพยากรและพัฒนาการของสังคมไทยด้วย ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้เกิดความสำนึกในปัญหาผิดพลาดข้อนี้อย่างกว้างขวางขึ้น รวมทั้งได้มีการพยายามศึกษาคิดค้นกันอย่างอิสระเป็นตัวของตัวเองขึ้น ซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์และการเคลื่อนไหวทางปัญญาความคิดที่น่ายินดี ควรแก่การสรรเสริญและส่งเสริมอย่างยิ่ง เป็นแต่ว่าเราอาจจะยังพยายามกันไม่พอเท่านั้น

ทางหนึ่งที่น่าจะช่วยให้กิจกรรมทางวิชาการสังคมศาสตร์บังเกิดผลสร้างสรรค์ขึ้นอย่างแท้จริง คือ ขอให้เรามาช่วยกันค่อย ๆ คิดและไตร่ตรองกันให้ชัดเจนถึงวัตถุประสงค์อันเป็นแก่นสารของสังคมศาสตร์ในข้อนี้ ผมเห็นว่าหลักและขอบข่ายทางความคิดของตะวันตกอาจให้ความหมายอันมีคุณค่าเป็นสากลได้ ถ้าหากเราจะพยายามประสานเชื่อมโยงให้เกิดบูรณาการขึ้นระหว่างกระแสคิดแนวหนึ่งท่มองเห็นสังคมศาสตร์เป็นเพียงเพื่อศึกษาหาความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมของบุคคลและสัมพันธ์ภาพทางสังคม และกระแสคิดอีกแนวหนึ่งที่เข้าใจถึงภารกิจของสังคมศาสตร์ในแง่ศึกษาหาความเข้าใจปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อให้สามารถค้นพบกฎต่าง ๆ เกี่ยวกับพัฒนาการเป็นมาของสังคมทั้งมวล และโดยอาศัยความรู้ดังกล่าวนี้ เพื่อพยากรณ์อนาคตอันจะมีมา

หลักความคิดบูรณาการเช่นว่าน^๕ เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพการณ์ของสังคมไทยช่วงทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งได้เกิดการแบ่งแยกอย่างรุนแรงทางความคิด อุดมการณ์ ผลประโยชน์ และวิถีทางของบ้านเมือง สังคมศาสตร์อันควรค่าอย่างแท้จริงตามนัยแห่งหลักการดังกล่าวจะอยู่ในฐานะสามารถให้ความเข้าใจช่วยคลี่คลายสถานการณ์วิกฤติทางความคิดและความเชื่อที่^๖เป็นอยู่และยังจะค้ำจุน^๗เรอรั้ง^๘เป็นอันตรายต่อพัฒนาการในอนาคต ไม่ต้องสงสัยเลยว่าความรู้ความเข้าใจในพฤติกรรมและสัมพันธภาพทางสังคมตามที่^๙เป็นอยู่นั้น^{๑๐}เป็นสิ่งจำเป็นอยู่ในตัวเองและไม่อาจปฏิเสธได้ แต่ทว่าในขณะเดียวกัน วัตถุประสงค์ในข้อนี้จะต้องไม่ถูกตีความและยึดมั่น^{๑๑}ถ่ม^{๑๒}จนกลายเป็นอนุรักษนิยมสุดโต่งไป ซึ่งเป็นแนวทางทวงการสังคมศาสตร์ไทยได้เคยถูกสั่งสอนยึดเย็ดมาแล้วจากวิศวกรสังคมตะวันตกในช่วงทศวรรษ 2500 - 2510 แล้วเราก็รับเอา^{๑๓}มาโดยดุษฎีปราศจากการสำรวจตรวจสอบและยังคงเป็นมรดกตกทอดอยู่จนทุกวันนี้ ในประการสำคัญ สังคมศาสตร์ ในฐานะเป็นศาสตร์ย่อมไม่อาจยึดมั่น^{๑๔}ถ่ม^{๑๕}อยู่กับสถานะที่^{๑๖}เป็นอยู่^{๑๗}เป็นอยู่ตลอดไป เพราะในที่สุดแล้ว สังคมมนุษย์^{๑๘}เป็นสิ่งที่^{๑๙}มีชีวิต เพราะฉะนั้นจึงย่อมมี^{๒๐}การเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดปัญหาเช่น^{๒๑}เป็นวิฤกษ์^{๒๒}ชีวิตของสังคม กฎอันเป็น^{๒๓}สัจธรรมของชีวิตที่^{๒๔}ว่าน^{๒๕}ความจริงแล้วเราไม่ต้องไปแสวงหาจาก^{๒๖}ท่อน^{๒๗}ไกลเลย พระไตรลักษณ์ในหลักพุทธธรรมที่สอนคุณค่าชีวิตให้กับเราอยู่ทุกเมื่อ^{๒๘}เชอ^{๒๙}วัน^{๓๐}เอง ที่^{๓๑}น่าจะได้^{๓๒}เรียนรู้^{๓๓}ตระหนัก^{๓๔}เป็นอย่างดีถึง^{๓๕}แก่น^{๓๖}สำคัญ^{๓๗}ใน^{๓๘}อภิมิ^{๓๙}ติ^{๔๐}หนึ่^{๔๑}ง^{๔๒}ของ^{๔๓}สังคม^{๔๔}ศาสตร์^{๔๕} นั้น^{๔๖}ก็^{๔๗}คือ^{๔๘}การ^{๔๙}เปลี่ยน

แปลงและการกิจโดยตรงที่จะต้องพยายามเข้าใจกฎแห่งการเปลี่ยนแปลงและ
ปัญหาที่ตามมา

วัตถุประสงค์และหลักการของสังคมศาสตร์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นต้อง
ทำความเข้าใจกันให้ชัดเจนเป็นเบื้องต้น และนี่ก็ไม่ใช่เป็นแต่เพียงเรื่องของการ
เรียนรู้ หรือสืบทอดความรู้จากตะวันตกอย่างที่มีก็อยากจะเข้าใจกันเท่านั้น
ไม่ว่าจะเป็นในด้านเนื้อหาหรือวิธีการคิดค้นและวิเคราะห์ก็ตาม ภาระที่สำคัญ
ยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็คือภารกิจที่จะต้องช่วยกันทำการสำรวจตรวจสอบถึงคุณ
ค่าและตรรกวิธี สำหรับคิดค้นแสวงหาความจริงที่มีอยู่กับเรามาเป็นเวลาช้านาน
หากแต่ถูกลมองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย นับตั้งแต่สังคมไทยเข้าสู่
ยุคเปลี่ยนแปลงตามสมัยเมื่อกว่าศตวรรษที่แล้วมา

สังคมศาสตร์ไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์

ระบบสัมพันธภาพทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่มีมากับ
ชีวิตสังคม สังคมศาสตร์ไทยอันเป็นการศึกษาวิเคราะห์หาความเข้าใจกับ
ปรากฏการณ์ทางสังคมเหล่านี้ นับเป็นของใหม่และในตัวเองเป็นปรากฏ
การณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งซึ่งพัฒนาขึ้นด้วยแรงบันดาลใจของตะวันตกและ
ด้วยปัญหาสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย แม้จะใหม่และเยาว์
วัย แต่สังคมศาสตร์ไทยย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงประเด็นปัญหาการเปลี่ยนแปลง
อันสะสมมาแต่อดีต ซึ่งถือได้ว่ายังคงมีส่วนสำคัญต่อความเข้าใจปัจจุบัน
และแนวทางสำหรับอนาคต เพื่อประโยชน์ต่อความเข้าใจถึงภารกิจของ

สังคมศาสตร์ไทย จึงขอเสนอลำดับช่วงการเปลี่ยนแปลง โดยนับจำนวนปีย้อนหลังไปจากปี พ.ศ. 2525 อันเป็นวาระครบรอบสองศตวรรษแห่งรัตนโกสินทร์ ดังกล่าวแล้ว ดังนี้.-

- พ.ศ. 23๑8 : เมื่อราว 125 ปีก่อน เริ่มเข้าสู่ยุคเปลี่ยนแปลงตามสมัยหลังการเปิดประเทศ ปัญหาบูรณภาพและการสร้างรัฐประชาชาติ
- พ.ศ. 2475 : ราว 75 ปีต่อมา เมื่อ 50 ปีก่อนเริ่มระบอบรัฐธรรมนูญจากผลการก่อตัวและพัฒนาการคนชั้นกลาง ปัญหากลุ่มชนชั้นนำรุ่นใหม่และการเรียกร้องสิทธิเสรีทางการเมือง
- พ.ศ. 2500 : ราว 25 ปีต่อมา เริ่มยุคพัฒนาโดยระบอบ “ปฏิวัติ” ล้มกระบวนการทางรัฐธรรมนูญ
- พ.ศ. 2516 : ราว 15 ปีต่อมา ปฏิกริยาขบวนการมวลชนต่อระบอบ “ปฏิวัติ” ปัญหาการกระจายผลการพัฒนาและความเป็นธรรมและเรียกร้องสิทธิเสรีของประชาชน
- พ.ศ. 2519 : ปฏิกริยาต่อขบวนการมวลชน ในรูปของการ “ปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน”
- พ.ศ. 2521 : เริ่มระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า การแบ่งช่วงการเปลี่ยนแปลงข้างต้นนี้คงจะถูกโต้แย้งจากบรรดาผู้รู้ด้วยเหตุผลแง่มุมต่าง ๆ จะอย่างไรก็ตามสิ่งที่ประสงค์จะเน้นในทศกคือ ความจำเป็นที่จะต้องมีการรอบและแนวทางศึกษาวิเคราะห์ที่ให้ความหมายพอแก่การประมวลเป็นองค์ความรู้อันจะนำไปสู่การสร้างกฎ

หรือทฤษฎีของตนเองในวงการสังคมศาสตร์ไทยในที่สุด ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งจากเค้าโครงการแบ่งช่วงปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงนี้ ก็คืออัตราจังหวะเวลาการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ซึ่งจะถี่เร็วและขยายวงกว้างขึ้นในช่วง 5 ปีที่แล้วมาที่โครงสร้างเศรษฐกิจ - สังคม เริ่มผันแปรไปเป็นลำดับในยุคเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งหมดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงมิติและขอบข่ายของภารกิจทางวิชาการ ที่สังคมศาสตร์ไทยจะพึงรับผิดชอบแสวงความเข้าใจ

ว่าด้วยสภาวะทางความรู้

โดยนัยนี้ สังคมศาสตร์จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพทางสังคมทั้งระบบ และให้ความเข้าใจถึงความหมายของการเปลี่ยนแปลงแต่ละช่วงแต่ละตอน ตลอดจนพลังปัจจัยที่เกี่ยวข้อง จริงอยู่ งานศึกษาค้นคว้าในลักษณะที่จำกัดอยู่ในขอบเขตของสาขาวิชาการ (เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ฯลฯ) หรือระบบย่อยหนึ่ง ๆ (ภาษา การคลัง การบริหาร การศึกษา ฯลฯ) ยังจะคงมีความสำคัญและจำเป็นอยู่สำหรับการแสวงความเข้าใจเฉพาะด้านเฉพาะเรื่องในระดับเจาะลึกในวงการสังคมศาสตร์ไทยปัจจุบัน ได้ปรากฏผลงานเช่นว่านออกมาเป็นจำนวนมากและนับวันจะเพิ่มทวีคูณเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ ถ้าจะพูดว่าในช่วงสิบปีมาแล้วมาเป็นทศวรรษของการเปิดกรูข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ก็เห็นจะไม่ผิดนัก และทั้งงานวิชาการเหล่านี้ก็ไม่ใช่เป็นเพียงบทพรรณนาความหรือเหตุการณ์เท่านั้น หากยังให้

ความรู้และข้อคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และศาสตร์
สาขาอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เป็นผลจากการติดต่อสร้างสรรค์แลกเปลี่ยน
ทัศนะและประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการต่างสาขาอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน

แต่กระนั้นก็ตาม ดังที่ผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ซึ่งผมออกจะเห็นด้วยว่า
เรายังไม่ได้พยายามกันตามสมควร ที่จะเชื่อมโยงประเด็นศึกษาเฉพาะเรื่อง
เฉพาะรายดังกล่าว ให้เห็นถึงภาพระบบและกระบวนการสัมพันธ์ภาพทาง
สังคมเป็นส่วนรวม ซึ่งเรื่องราวที่มุ่งศึกษาโดยเฉพาะเป็นหน่วยย่อยส่วนหนึ่ง
จุดอ่อนในข้อนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นปัญหาเฉพาะตัวของนักวิชาการเอง แต่
โดยรากฐานแล้ว เป็นปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับโลกทัศน์ทางการศึกษาที่เรายัง
ถูกจำกัดอยู่ในกรอบของการแบ่งแยกสาขาวิชาเฉพาะด้าน เป็นการสร้าง
โลกทัศน์ทางวิชาการที่แยกตัวกันค่อนข้างเป็นเอกเทศ ขาดการรับรู้ถึงมิติ
ปัจจัย และปัญหาด้านอื่น ๆ อันเกี่ยวข้องเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ปัญหา
อยู่ที่ว่าเราจะสลัดพันธนาการอันถูกรอรับจากระบบการจัดรูปสถาบันการ
ศึกษาเช่นว่ากันอย่างไร

สุดออกไปอีกทางด้านหนึ่ง ได้แก่กระแสวิชาการที่มองประเด็น
ปัญหาในเชิงเศรษฐกิจการเมือง เพื่อแสวงความเข้าใจถึงสัมพันธ์ภาพและ
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างเป็นระบบ พัฒนาการด้านนี้ต้องนับว่ามี
บทบาทสำคัญกระตุ้นให้เกิดการถกเถียงคิดค้น แสวงหาแนวการมองและ
ศึกษาวิเคราะห์สังคมไทยอย่างมีมิติรอบด้านขึ้น ผมเข้าใจว่ากระแสเคลื่อนไหวทาง
ปัญญาความคิดในแนวทางเช่นว่านี้ น่าจะให้คุณค่าอย่างอนเนกอนันต์

ต่อวงการสังคมศาสตร์ไทย ถ้าหากจะได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าออกไปจาก
ที่ยังดูโน้มเอียงที่จะยึดติดอยู่กับหลักวิเคราะห์ และศัพท์แสงทางนามธรรม
อย่างเช่น หลักความคิดเข้าใจในเรื่องชนชั้น ศักดินา ทุนนิยม ฯลฯ
สิ่งเหล่านี้ในตัวเองเห็นจะไม่มีอะไรผิด แต่ที่เรายังขาดอยู่ ก็คือ ข้อมูล
เกี่ยวกับปัจจัยแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมและกระบวนการสัมพันธ์สภาพ
ของพลังสังคมที่เกี่ยวข้องอันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย ทั้งนี้ทั้งนั้น
ก็เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงสัมพันธ์สภาพทางสังคม - การเมืองอย่างเป็น
สภาวะวิสัยและรูปธรรมขึ้น

อีกประการหนึ่ง ที่ผมคิดว่ามีผลกระทบต่อสภาวะทางความรู้ของ
สังคมศาสตร์ไทย ก็คือ นอกจากข้อจำกัดอื่น ๆ แล้ว ในท่ามกลางของผล
งานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสังคมไทยที่ได้ริเริ่มกระทำกันอย่างกว้างขวางและ
หลากหลายในแทบทุกระดับสถาบันการศึกษา ทั้งในกรุงและส่วนภูมิภาค
เรายังขาดขยายงานสนเทศที่จะเป็นสื่อสัมพันธ์ในหมู่นักวิชาการให้ได้เป็นช่อง
ทางเรียนรู้ผลงานของกันและกัน ซึ่งนอกจากจะช่วยป้องกันมิให้เกิดปัญหา
การทำงานซ้ำซ้อนยังความสูญเสียดังและสิ้นเปลืองแล้ว ยังอาจเป็นแรงกระตุ้น
ให้ช่วยกันพัฒนา กระบวนการสร้างสมองค์ความรู้ อันเป็นพื้นฐานจำเป็น
ยังต่อพัฒนาการของสังคมศาสตร์ที่สร้างสรรค์อย่างแท้จริงด้วย เท่ากับเป็น
การสร้างประเพณีปฏิบัติอันดีงามภายในประชาคมวิชาการไทย นอกเหนือ
ไปจากอรรถริยภาพเฉพาะตัวของกลุ่มนักวิชาการส่วนน้อย ในเรื่องนี้ ผมเอง
มีความรู้สึก ซึ่งอาจจะผิดก็ได้ว่า พวกเรายังไม่สู้จะให้คุณค่าในผลงานทาง

วิชาการของกันและกันเท่าที่ควร เรายังคงมีปัญหาล่องว้างทางจิตใจกันอยู่ในแง่^๕ และเป็นสมมุติฐานประการหนึ่งของความอ่อนแอของสังคมศาสตร์ไทยในปัจจุบัน

ว่าด้วยพันธะทางสังคม

คำถามประการสุดท้ายที่สังคมศาสตร์น่าจะต้องมีคำตอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่สังคมไทยเรากำลังเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงซึ่งยิ่งนับวันจะยิ่งทวีความยุ่งยากสลับซับซ้อนขึ้นนั้นก็คือ เรายังทำอะไรให้กับสังคมบ้าง ผมเห็นว่า เราไม่อาจหลีกเลี่ยงคำถามเช่นว่า^๖ ด้วยวิธีง่าย ๆ อย่างขอไปที่หรือแบบกำปั้นทุบดินเพียงว่า เราได้ทำหน้าที่สอนและวิจัยเชิงปฏิกิริยาบุคคลจะพึงประพฤติปฏิบัติแล้ว เป็นอันจบพันธะรับผิดชอบกันเท่านั้น จากแง่ของส่วนบุคคล ที่สนใจทำนองนี้คงไม่มีอะไรต้องมาถกเถียงกันอีก แต่ใน^๗ ทนผมขอเสนอข้อคิดเห็นจากแง่ของสังคมศาสตร์ ในฐานะเป็นวิชาชีพและเป็นสถาบันสังคมส่วนหนึ่ง และก็ยังขอยืนยันในหลักการที่ว่า บทบาทพันธะหลักของสังคมศาสตร์ ได้แก่การสร้างสรรคองค์ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม อันเป็นเป้าหมายทางการศึกษา เช่นเดียวกับกับวิชาการแขนงอื่น ๆ เป็นแต่ว่าเราจะต้องทำความเข้าใจกันให้ถ่องแท้ใน^๘ เนื้อหาสาระและขอบข่ายขององค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์

ในจุดนี้ ประเด็นสำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ^๙ เรื่องบทบาทของค่านิยมในสังคมศาสตร์ ในข้อนี้เป็นที่ยอมรับร่วมกันโดยทั่วไปแล้วว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในสังคมศาสตร์ (ความจริงแล้ว ไม่ว่าในศาสตร์

แขนงใดก็ตาม) เพราะในที่สุดแล้ว สังคมศาสตร์เป็นเรื่องของการศึกษา วิเคราะห์อันมีผลสรุปเป็นการวินิจฉัยคุณค่า เมื่องานศึกษาวิเคราะห์ที่ไม อ่างอิงสัมพันธ์กับค่านิยมใดๆ ให้ปรากฏ ในตัวเองก็เป็นผลเท่ากับมีสมมติ- ฐานยอมรับสถานะสัมพันธ์ภาพทางสังคมที่เป็นอยู่นั้นเอง ข้อนี้ไม่มีปัญหา เป็นสิทธิโดยชอบของแต่ละบุคคลแต่ละแนวทางการมองประเด็นปัญหา แต่ ที่น่าจะคิดใคร่ครวญกันต่อไป ก็คือ ปัญหาวินิจฉัยคุณค่าในกระแสฝ่ายการ มองเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งผมสังเกตเห็นว่าเรายังมีช่องว่างกันอยู่ มากในเรื่องความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลง เรา อาจจะดูมันใจกันค่อนข้างมากในข้อที่ว่าสังคมไทยควร หรือ ไม่ควรที่จะเปลี่ยน แปลงไปสู่เป้าหมายอะไร เราพูดและเขียนกันมากมายแล้วซ้ำแล้วถึง ประชาธิปไตย สังคมนิยม รวมทั้งเป้าหมาย การพัฒนาเพื่อให้คนสามารถ พึ่งตัวเอง ฯลฯ แต่ก็เพียงเท่านั้นเอง เรายังไม่พยายามที่จะสานต่อให้เกิด ความรู้ความเข้าใจถึงกระบวนการ ที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายที่พึง ปรารถนาว่าจริง ๆ แล้วเป็นอย่างไร เพราะความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทาง สังคมเช่นนี้ จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลความเข้าใจในพลังปัจจัยทางสังคมที่เป็น จริง ทั้งในระดับเล็กและในขอบข่ายที่สัมพันธ์เชื่อมโยงระดับกว้างอย่างมี บูรณาการดังกล่าวข้างต้น แน่นนอน ทั้งหมดเหล่านี้ต้องอาศัยการพยายาม ศึกษาวิจัยที่สะสมต่อเนื่อง และความร่วมมือร่วมใจของบรรดานักสังคม- ศาสตร์หลาย ๆ สาขา และหลาย ๆ ระดับ

บทบาทและพันธกิจทางสังคมของนักสังคมศาสตร์ตามที่ว่ามานี้ ผม ใคร่ตั้งข้อสังเกตต่อไปอีกสักนิดว่า น่าจะเป็นภารกิจทางวิชาการที่กว้างและ

ยืนยาวต่างจากแผนงานแบบวิศวกรรมสังคม และนี่คือความหมายของความ
 เป็นศาสตร์สำหรับสังคมศาสตร์ ประการแรกทีเดียว สังคมศาสตร์ไม่ได้มุ่ง
 ที่จะสื่อความนึกคิดหรือเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเจาะจงไปที่พลัง
 หรือกลุ่มหรือพรรคการเมืองหนึ่งใดโดยเฉพาะเป็นสรณะ หากทำการศึกษาคิดค้นสร้างความรู้ความเข้าใจกับปัญหา และกระบวนการเปลี่ยนแปลงโดย
 อิสระและ “เป็นกลาง” ในท่ามกลางพลังหรือกลุ่ม หรือพรรคการเมือง
 หนึ่งที่เป็นอยู่และที่จะพัฒนาต่อตัวขึ้น ประการที่สอง จุดมุ่งหมายที่แท้ของ
 สังคมศาสตร์ คือ การบุกเบิกสร้างสรรค์องค์ความรู้ให้กว้างและไกลขึ้นตาม
 สถานะของข้อมูลและแนวการศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งจะพัฒนาขึ้นไปเป็นลำดับ
 อย่างสะสมและต่อเนื่องดังกล่าวแล้ว โดยเฉพาะในประเด็นปัญหาพัฒนาการ
 ของสังคมไทย และในประการสุดท้าย สังคมศาสตร์ยึดมั่นในกฎจริยธรรม
 ที่ว่า คุณธรรมคือความรู้ ความรู้ที่แท้จริงย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของ
 คนส่วนใหญ่ จะโดยตั้งมั่นอยู่บนรากฐานแห่งความรู้ในสัมพันธภาพและการ
 เปลี่ยนแปลงทางสังคมเอง ที่สังคมศาสตร์ไทยอาจทำหน้าที่เสนอแนะแนว
 ทางและยุทธศาสตร์การพัฒนา อันเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่
 และเพื่อการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางแห่งปัญญาและความรู้ ซึ่งหวังว่าจะ
 เป็นทั้งพลังปรารถนาของหมู่ชนผู้เจริญแล้วทั้งปวง.

ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก

นายกสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

พุทธศักราช 2524 - 2526

เจ้าพระยาการพิมพ์

554/4 ถนนนครสวรรค์ นางเล็ง คณิต กรุงเทพมหานคร

นายเจริญ สุ่มศรีสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2526